

קולו של היחיד

המוזאון החדש

טבעת שנתן לגרטה פירסט אהובה הארי קנופף. גרטה פגשה את הארי בעבודת כפייה במשרד ה-אס-אס באושוויץ. בטבעת חרוטים ראשי התיבות של שמות זוג האוהבים. ב-18 בינואר 1945 פנו האסירים בצעדות מאושוויץ ומאז לא נפגשו עוד בני הזוג. כל הממצאים של גרטה למצוא את הארי עלו בתוהו, והוא נותר עם המתים בצעדות המוות. הטבעת תוצג במוזאון החדש לתולדות השואה. תרומת גרטה (פירסט) גוטמן, נהריה - אוסף החפצים של יד ושם

ילדים רגילים בני גילים שונים וממקומות שונים שרובם נספו. סיפורים אלו מצליחים להסביר כיצד הם ראו והבינו את מה שאירע ואת הדברים הנוראים שחוו. ענבר מציגת שגם במודל המתאר את תהליך הרצח באושוויץ שיוצג במוזאון, נתן האמן ביטוי אינדיבידואלי ל-3,000 הדמויות המוצגות. המוזאון גם משתמש בחפצים מקוריים כדי לתת למבקרים רושם של העולם שהיה קיים בתקופה ההיא. מיד לאחר התחלת הנרטיב למשל יוכלו המבקרים להיכנס לחדר משוחזר של משפחה יהודית בגרמניה בשנות ה-30. "הואיל ולא היה לנו חדר של משפחה מסוימת", מסבירה ענבר, "בנינו חדר מחפצים מקוריים של הרבה משפחות".

אחד העקרונות בתכנון המוזאון החדש היה שילוב מדיה בתצוגה, ולכן יהיו במוזאון קרוב ל-100 מסכים שעליהם יוקרנו קטעי וידאו מתקופת השואה ומלפניה, עדויות נצולות, מפות וסרטונים שהופקו במיוחד למוזאון.

הבנת האירועים

"הסיפורים האישיים מסייעים למבקר להפנים את הסבל האנושי שגרמו האירועים", אומר שלו, "ונוסף על כך הם מעמיקים גם את ההבנה של מה שהתרחש בתקופת השואה ושל ההתמודדות עם התופעות יוצאות הדופן והבלתי נתפסות שהיו בה". כך התופעות הכלליות מומחשות ומועצמות בעזרת דוגמאות של סיפורים אישיים.

ענבר מסבירה: "בסוף המלחמה למשל, בעת שצבאות הנאצים החלו לסגת, הוציאו הגרמנים את הקרבנות האחרונים ששרדו במחנות לצעדות המוות. בתחילת המסע הם היו תשושים וחולים, ובמהלכו

סיפור השואה מנקודת מבט יהודית ייחודית.

יהודית ענבר

מסבירה: "רוב המסכים

וקטעי הסרטים מאתנה התקופה

הגיעו ממקורות גרמניים רשמיים, והיהודי

מוצג בהם דרך עיני הרוצח – יצור מבזה ומושפל, תת-אדם. מחומרים אלו אי אפשר להבין את נקודת הראות של היהודים. לפיכך הוחלט להציג את הסיפור הנאי דרך תצלומים ומסמכים אלו בסיפור המסגרת אבל לצורך הסיפור היהודי לחפש חומרים אחרים. החיפוש נעשה בסיוע הצוות המסור והמנוסה של אגף המוזאונים, והוא תרם רבות להקמת התערוכה במוזאון".

קולו של היחיד

"נקודת הראות של היחיד היא מרכיב חשוב במוזאון החדש", מסביר שלו, "ככל שהמבקר יתקדם בסיפור המסופר במוזאון, תדגיש התצוגה את הסיפורים האנושיים והאישיים של היהודים באירופה באותן שנים נוראות".

ענבר ממשיכה: "היות שהיהודי היה הקרבן ורוב היהודים נרצחו, הרי קשה מאוד למצוא חומרים שמספרים את סיפורם. כמעט כל רכושם נשדד, והחומר שנותר הוא 'אנטי-חומר' מבחינה מוזאוי, שכן הוא אינו חזוטי ואינו מרשים. דבר זה בלט במיוחד ליד החומרים הנאציים הרבים שנשארו". לפיכך האמצעי החשוב והייחודי ביותר שמבקש להציג את הקול היהודי הוא אמצעי סמלי, ולכן שולב בתצוגה המוזאויית היכל השמות שבו נמצאים דפי העד והתמונות של הנספים, והוא חלק בסיפור השואה. "אמצעי חזוטי אחר הוא מקומם בתצוגה של סיפורים אישיים. לאורך המוזאון מסופרים כ-90 סיפורים אישיים קצרים, מלווים בפרטים האישיים, בתמונות, בחפץ אישי של הנספה (לעתים אפילו כפתור בגד), בציור שצייר, בציטוט מדבריו ובדברים שכתב", מציגת ענבר.

חביבה פלד-כרמלי, האוצרת הבכירה לחפצים, ונינה שפרינגר-אהרוני, אוצרת התצלומים והסרטים, אספו את כל החומר שיכול לעזור בבניית תמונה שלמה יותר של הקרבן היחיד. סיפוריהם של הקרבנות נכתבים בכתיבה אינטימית ואנושית יותר, ועניינם לא רק מנהיגים ואישים ידועים אלא גם גברים, נשים

ב טקס היסטורי בהשתתפות ראשי מדינות, ניצולים ותומכי יד ושם ייפתח המוזאון החדש ביד ושם ב-15-16 במרס, בחסותו ובנוכחותו של נשיא המדינה משה קצב. המוזאון החדש יהיה שיאה של תכנית הפיתוח הרב שנתית של יד ושם. הקמתו ארכה כעשר שנים, ובה שולבו מיטב המומחים והמשאבים ומגוון אמצעי תצוגה כדי להמשיך ולקיים את זיכרון השואה גם במאה ה-21. שטחו של המוזאון החדש לתולדות השואה הוא כ-4,200 מטר מרובע, ורובו בני מתחת לפני הקרקע. המוזאון יהיה רב תחומי ובין-תחומי בעת ובעונה אחת, ויוצגו בו חפצים מקוריים, מסמכים, עדויות, סרטים, יצירות ספרות, יומנים, מכתבים ויצירות אמנות גם יחד. השילוב של כל אמצעי הביטוי האישיים הללו מאפשר למבקר לספוג ולקלוט את שפע המידע באמצעות חוויה חושית רב ממדית. לרגל אירועי הפתיחה התבקשו יושב ראש הנהלת יד ושם והאוצר הראשי של המוזאון החדש לתולדות השואה אבנר שלו, וכן מנהלת אגף המוזאונים והאוצרת האחראית של המוזאון החדש יהודית ענבר לומר דברים על בנייתו של מוזאון ייחודי זה ועל תפקידו בשמירה על זיכרון השואה והנחלתו.

נקודת מבט יהודית ייחודית

המוזאון החדש – המוזאון של העם היהודי ושל מדינת ישראל – מציג את השואה בעיקר מנקודת המבט של היהודים. "היהודים יהיו בו הנושאים ולא האובייקטים שבידי הנאצים, שכן אי אפשר להבין את השואה ואת משמעותה בלי ללמוד על מי שהושפעו ממנה יותר מכול: הקרבנות והניצולים היהודים", אומר אבנר שלו, מהפרק הראשון במוזאון – העולם היהודי שהיה קיים באירופה לפני המלחמה – ועד האפילוג – כתבי יד של נספים ושל ניצולים – המוצגים, הכתובים וחפצי האמנות של הקרבנות מספרים את

חולצה של האסירה הלן ריבה ממחנה עבודת כפייה ליד לייפציג בגרמניה. את החולצה קישטה הלן בחרוז כתום קטן, והיא תוצג במוזאון החדש לתולדות השואה. תרומת הלן (ריבה) כץ-ליכטבראון, מיאמי, פלורידה, ארצות הברית – אוסף החפצים של יד ושם

דרגשים מקוריים מצריפי
אסירים במיידנק ובאשוויץ
שיוצגו במוזאון החדש
לתולדות השואה.
השאלה ממוזאון מיידנק,
לובלין, פולין, וממוזאון אושוויץ
בירקנא, אושוויץ, פולין

לתולדות השואה

מתו אלפים מהם, לעתים רק
שבועות או ימים לפני השחרור. כדי לסייע
למבקרים להבין את החוויה הנוראה, יתמקד המוזאון
בצעדת מוות אחת שהחלה בקבוצה של 1,000
נשים. במסען הקשה הן פגשו את המקומיים –
לעתים הם סייעו להן, אך על פי רוב הם צפו בהן
בשתיקה או גרוע מכך, השתתפו ברצח עשרות או
מאות מהן. בתצוגה יהיו שמותיהן של הנשים, שמות
המקומות שעברו בהם,
תצלומים שלהן בצד עדויותיהן
וחפצים שנותרו מהצעדה.
מעבר זה מהסיפור האישי
לסיפור הכללי ובחזרה לסיפור
האישי ממקד את המבקרים
בקרבנות יחידים וגורם להם
להבין את החוויות המזעזעות
שחוו.

"זה סוד כוחו של המוזאון
החדש – יכולתו לעורר
אהדה, הזדהות וחמלה
לקרבנות השואה", מוסיף
שלו.

אדריכלות ועיצוב

על פי האתגר שהתווה בתכנית הפיתוח של יד
ושם – לשמר את האופי של הר הזיכרון ושל הנף

הטבעי ואת
חשיבותו של אוהל יזכור,

מוקד ההנצחה המרכזי באתר – תכנן
האדריכל בעל השם העולמי משה ספדיה מבנה
משולש דמוי מנסרה החודר להר מצדו האחד ויוצא
מצדו האחר, ושני קצותיו פורצים לאוויר הפתוח.
"הצורה המשולשת של המבנה נבחרה כדי לתמוך
בלחץ האדמה מעל המנסרה תוך הכנסת אור יום
מלמעלה דרך פס זכוכית של 200 מטרים לאורך
הגג, מסביר ספדיה.

רעיון אחר שעמד בבסיסו של תכנון המוזאון היה
יצירת מסלול על פי סיפור שיש לו התחלה, אמצע
וסוף, כלומר מסלול המבקר סגור ומוכתב על פי
הנרטיב המתפתח. לפיכך תכנן ספדיה ציר הליכה
מרכזי ובשני צדיו אולמות תצוגה, בין אולמות התצוגה

ישראל אלפרד גליק נולד ב-1921, צעדת המוות, 1945, פחם על נייר.
הוצגה ב-1971, לונדון, אנגליה – אוסף המוזאון לאמנות יד ושם

מטפחת שתפרה יהודית אופרטיב, אסירה במחנה רוזנבורק, משרידי דגל טאצ'י. במטפחת רוקמו אסירות מקבוצת העבודה של יהודית את שמותיהן וגם אמרות וציורים על הוויי המתנה בסמוך לשחרור המחנה. המטפחת תוצג במוזיאון החדש לתולדות השואה. אוסף החפצים של יד ושם

אמנות ויידאו ארט

"אמנות היא אמצעי חשוב לביטוי העולם האישי, הפנימי והרב ממדי של הקרבנות ובד בבד היא שפה שמספרת את הסיפור ההיסטורי", מסביר שלו. ענבר מוסיפה: "אמנות מטבעה יוצרת חוויה רגשית, לכן הערך של יצירת אמנות במוזיאון היסטורי אינו רק בתיעוד אלא גם בהיבט הרגשי שמעצים את החוויה".

האוצרת הבכירה לאמנות יהודית שן-דר שילבה יצירות אמנות כך שיהיו חלק בלתי נפרד מהתצוגה במוזיאון. בעת ההתמודדות עם עיצוב הפרק הפותח של המוזיאון המציג את העולם היהודי לפני השואה, הציעה דורית הראל להשתמש במצגת אור-קולית בלבד שתוקרן על קיר של 13 מטר המהווה את המשולש המזרחי של מבנה המוזיאון. יועץ המדיה של המוזיאון החדש בוריס מפציר פיתח את הרעיון והציע לפנות לאמן שייצור יצירת אמנות – וידאו ארט. האמנית בעלת השם העולמי מיכל רובנר יצרה מיצג וידאו ארט המבוסס על חומרים מקוריים בלבד. היצירה תהיה מסע לתוך עולם שהיה ואינו ותתאר חיי יום-יום יהודיים דינמיים ותוססים בחברה ובמקום שחיו בהם היהודים. הקושי העיקרי שהיה על רובנר להתגבר עליו הוא שכמעט שאין בנמצא סרטים המתעדים את חיי היהודים בתקופה שלפני השואה, והחומרים שנמצאו רובם סרטונים ביתיים שאיכותם הטכנית ירודה. "האתגר היה ליצור בנייה מחדש של סביבת חיים, לקחת את אותם קטעי סרטים ולהמס את המסגרות לתוך הרקע, כפי שהם, היהודים, היו חלק אינטגרלי ברקמת החיים", מציינת רובנר.

האפילוג של המוזיאון יהיה יצירת הווידאו ארט של אורי צייג, והוא יתבסס על כתיב יד – יומנים, מכתבים ורשימות – מתקופת השואה ושל ניצולי שואה. בפינת החדר יוצג "אלבום וירטואלי" מתדפדף, ובו מקבץ רחב יריעה של תצלומי כתיב יד מקוריים מהתקופה עצמה. על הקיר המזרחי של החדר יוקרנו אותיות רחשיות ומשתנות שיתגבשו למשפטים מוארים – הגיגים והרהורים שכתבו יהודים בתקופת השואה. "העבודה מסמלת את הרוח האמנית ששרדה אפילו בגיהנום", מסביר צייג.

היכל השמות החדש

בסוף הסיפור ההיסטורי נמצא היכל השמות – מאגר של דפי העד של מיליוני קרבנות השואה, יד זיכרון למי שנכחדו. בחדר נפרד מבקרים יכולים לערוך חיפושים במאגר המרכזי הממוחשב של שמות הקרבנות. האולם המרכזי של היכל השמות מורכב משני חרוטים: האחד פונה לשמים וגובהו

של הזמן, של המקום ושל האווירה בימי השואה. סיפור ייחודי, חללים בגבהים שונים ועוצמות תאורה שונות מדגישים נקודות מרכזיות בסיפור המתגלה. למשל, כדי לממש את תפיסת אוצרי המוזיאון באשר לאופן הצגת גטו ורשה, נבנתה תצוגה אחת שהיא שחזור סמלי של רחוב לשנו בגטו, והמבקרים צועדים בה על אבני ריצוף מקוריות, מוקפים במראות ובצלילים של הרחוב – חפצים אישיים, קטעי סרטים, תמונות מוגדלות מאותה התקופה ופנסי תאורה מקוריים (ראו בשער).

בעת תכנון הבניין עצמו יוחדה תשומת לב גם לתצוגה הרב חושית בפנים. ספדיה מסביר: "מתכנני המוזיאון ביקשו שהוא לא יהיה קודר. פס הזכוכית בגג מאפשר לקרני אור יום לחדור ולהוות ניגוד לאזורים חשוכים יותר הדרושים למצגות במדיות אלקטרוניות. האור בגלויות נכנס דרך צוהרי גג – בכל גלריה מידת השקיפות של הזכוכית תואמת למידת האור הדרושה לכל מוצג".

נפתחו שברים – שקעים ברוחבה של רצפת המנסרה –

המהווים מעצור פיזי אך שומרים על קשר ראייה של המבקר עם שני קצות המנסרה. השברים, פרי עבודתה של מעצבת המוזיאון דורית הראל מחברת דורית הראל מעצבים בעיני מסמלים נקודות תפנית במהלך האירועים ההיסטוריים, ומוציגים בהם פריטים שהם הד לאירועים מתקופת השואה. שברים אלו מציינים ראשי פרקים של הנרטיב המוזיאוני המתפתח.

בניית המוזיאון החדש מהווה אתגר ששותפים לו גורמים רבים כמו חברת תפנית וינד וחברת מנרב. האחראי לתיאום כל מערך הבנייה הוא מנכ"ל יד ושם ישי עמרמי, ולצדו פועלת בהתנדבות ועדת הבנייה בראשותו של חיים אלון.

חוויה רב חושית

עם המידע שניתן למבקרים שילבה דורית הראל גם ממד חושי, והוא מעניק למבקרים רושם כללי

מכל מרק מקורי ממחנה גרוס-רוזן שיוצג במוזיאון החדש לתולדות השואה. תרומת מוזיאון גרוס-רוזן, פולין

היישר אל הלב

המוזאון החדש לאמנות השואה

אוסף האמנות של יד ושם הוא האוסף הגדול והמקיף ביותר בעולם בנושא השואה. יש בו כ-10,000 יצירות אמנות, רובן מתקופת השואה. להצגתו של אוסף זה, בעיקר יצירות שנעשו בתקופת השואה עצמה, נבנה עתה מוזאון ייחודי בסיועם הנדיב של מירי ושלדון אדלסון (מארצות הברית). האמנות מעניקה זווית ראייה שונה של השואה – זווית הראייה של היחיד – והיא כלי שלא רק פונה אל המוח אלא גם נכנס וחודר היישר אל הלב.

את פני המבקר במוזאון לאמנות השואה יקבל קיר אלכסוני, ועליו מבחר יצירות מהאוסף שיצרו אמנים שונים. בחללים האחרים תהיה התצוגה ערוכה על פי נושאים ונתמך ב

שרלוטה סלומון (1917-1943), דיוקן עצמי, 1939-1941, ניר צבעוני על נייר. תרומת אוטלי גנבל בורן

בדמות האדם ובנופים – נופי הגטו והמחנה, פנים וחוז. לשלושה אמנים מוקדש במוזאון מקום אישי: שרלוטה סלומון, ברנו שולץ וקרל דויטש. בצמוד לחלל התצוגה יפתח ארכיון ומרכז מידע ממוחשב לאמנות השואה ולאמנים שעסקים בשואה. לכל אמן יהיה תיק, ובו ירוכז כל החומר הידוע

עליו. המרכז מיועד גם למבקרים שירצו להתעניין באמן שיראו בתצוגה וגם לחוקרים שיבואו לעבוד במרכז על מחקריהם.

יצירת אמנות בתקופת השואה הייתה כרוכה בסיכון חיים, והאמנים – על סף כיליון גופני ונפשי – יצרו את יצירותיהם בחומרים שכמעט לא היו בנמצא, בזמן מועט ובתנאי חיים קשים מאוד. יצירות אמנות כאלה שרדו, אך בדרך כלל האמן שיצר אותן לא שרד.

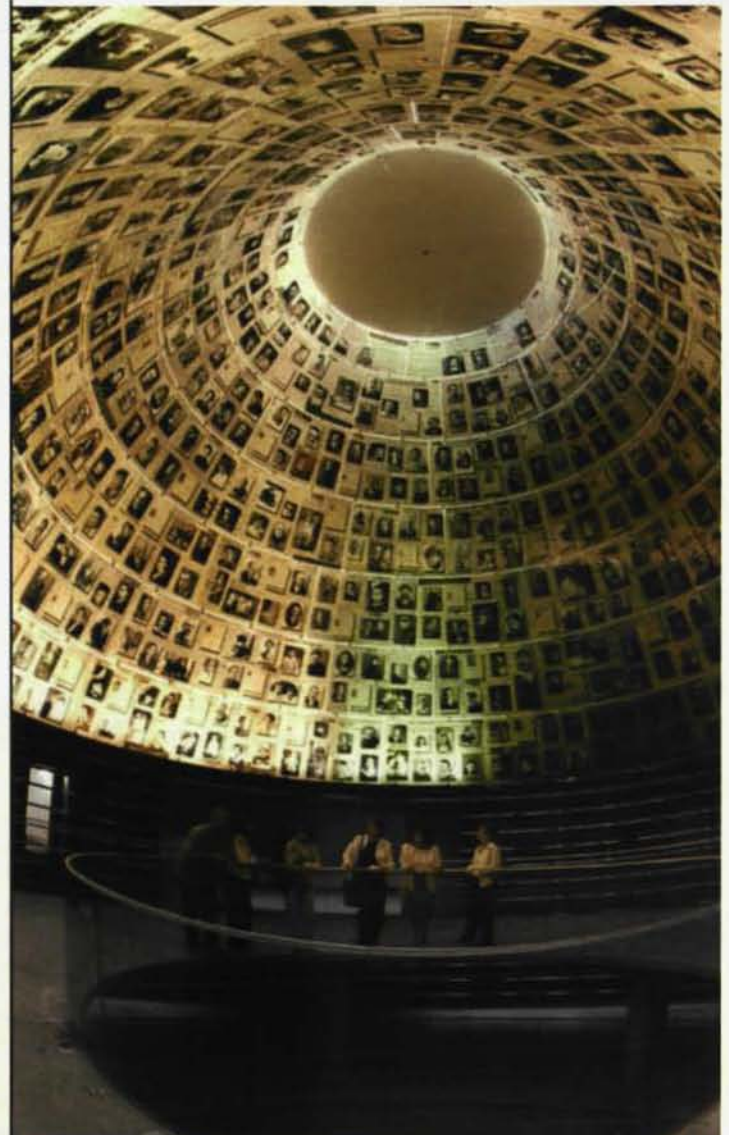
החומרים שעליהם נוצרו העבודות הם על פי רוב נייר, פיסות דקות ומתפוררות, ויש לטפל בהם ולהחליפם. לפיכך התצוגה במוזאון לא תהיה תצוגה קבועה אלא תוחלף מדי כמה חודשים כדי שהחומרים שהוצגו תחילה באור יישמרו בחשכה. החלפה זו גם תאפשר להציג במוזאון יצירות רבות יותר.

החוויה המזומנת למבקר תהיה ייחודית גם בנושא השואה וגם מבחינה אמנותית, שכן היצירות אינן רק בבחינת תיעוד – בפיסות נייר אלו בא לידי ביטוי כוח יצירה מדהים בעוצמתו. האמן שיצר אותן ידע כי הייתה לו הזדמנות חד-פעמית ונדירה ליצור ובאותם קווים מעטים על הנייר ביטא את כל שביקש לומר.

10 מטרים, והאחר חפור בסלע הטבעי ובסיסו מלא במים. המבקרים נכנסים לחלל מעגלי במפלס המרכזי בין שני החרוטים – גובהו 9 מטרים וקוטרו 11 מטרים. וכשהם עומדים על הרצף שבמפלס, הם יכולים לראות את החרוט העליון שעיצבה דורית הראל, ובו תצוגה של כ-600 תצלומים של קרבנות שואה וקטעים מדפי עד, ואת החרוט התחתון המנציח קרבנות עולמי שם. מסביבם ארון מדפים גדול ממדים, מעגלי ופתוח – מקום גניזה לדפי העד שנאספו עד כה ולדפי העד שטרם הוגשו – סך הכול מקום לשישה מיליון דפי עד.

אחרי יציאתם מהיכל השמות יעברו המבקרים לאפילווג ולמרפסת שממנה נשקף נוף של ירושלים. יד ושם כולו תקווה שרגשות החמלה וההזדהות שיתעוררו אצל המבקרים לא רק ייתנו לביקורם משמעות נוספת אלא גם יגבירו את מחויבותם האישית לערכי מוסר גבוהים יותר בחיי היום-יום שלהם, אומר שלו. "השואה אינה פרק סגור בהיסטוריה של העם היהודי אלא מרכיב בלתי נפרד בבניית תרבותו ובעיצוב קיומו. לפיכך הר הזיכרון בירושלים הוא בעת ובעונה אחת תמרור אזהרה מפני הרוע הקיצוני של העבר ומגדלור של תקווה לעתיד".

אלה מהתרומים המרכזיים למוזאון החדש: משפחת הארי וגזרית וילף (ארצות הברית), משפחת ג'וזף ואלזבת וילף (ארצות הברית), פרנץ קרל הס (שווייץ), משפחת קראון (ארצות הברית), סול וגלוריה זילברצווייג (ארצות הברית), קרן הצדקה על שם ארצי שרמן (בריטניה), הקרן הצרפתית לזיכרון השואה (צרפת), צופיה, רחל ומרים לנדאו (ומצולאה), קרן קלור (בריטניה), גיאנה ומקס גלסמן (ארצות הברית), קרן הצדקה של משפחת וולפסון (בריטניה), אריה וגקלין בקר (מקסיקו), קרן משפחת ברמן (ארצות הברית) ודוד ומלכה גורוזינסקי (מקסיקו). קרן קיסריה אדמונד בנימין דה חטשילד היא התורמת להקמת היכל השמות החדש.

היכל השמות החדש – מקום לשישה מיליון דפי עד